

Anna Kontula vas ym.

Lakialoite tehoeläintuotannon lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi

Eduskunnalle

ALOITTEEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Aloitteessa ehdotetaan säädettäväksi laki tehoeläintuotannon lakkauttamisesta. Aloitteessa esitetään, että jatkossa tuotantoeläimiin sovellettaisiin samaa minimilainsäädäntöä kuin muihin ihmisen hoidosta riippuvaisiin eläimiin. Käytännössä tämä tarkoittaisi merkittäviä tiukennuksia näiden eläinyksilöiden pito-olosuhteisiin ja välillisesti muutoksia myös eläinperäisen tuotannon laajuuteen ja liiketoimintamalleihin. Samassa yhteydessä säädettäisiin tuontikielloista sellaisille eläinperäisille tuotteille, joiden kohdalla ei ole noudatettu vähintään edellä mainittuja hyvinvointikriteerejä. Muutoksesta koituvia kustannuksia ja tappioita korvattaisiin eläintuottajille. Esitykseen ehdotetaan viiden vuoden siirtymäaikaa.

Erillislain lisäksi aloitteessa esitetään muutettavaksi lakia eläinten hyvinvoinnista (693/2023). Muutoksilla sääntelyä tiukennetaan kieltämällä eräitä eläinten hyvinvoinnin kannalta haitallisia eläintuotannolle ominaisia käytäntöjä ja poikkeuksia eläinten kohtelua koskevista velvoitteista. Lisäksi tässä yhteydessä laista poistettaisiin niin sanottuja rituaaliteurastuksia koskeva poikkeus.

Eläinten hyvinvointia koskevasta laista poistettaisiin parsinavettoja, porsitushäkkejä ja tiineytyshäkkejä koskevat poikkeus- ja siirtymäsäännökset 1.1.2030 alkaen.

PERUSTELUT

Taustaa

Viime vuosikymmeninä kiinnostus eläinten hyvinvointiin on lisääntynyt merkittävästi. Yhdessä uuden eläintutkimuksen kanssa se on lisännyt ymmärrystä eläimistä ja käynnistänyt monia parannuksia erityisesti ihmisen hoidossa olevien eläinten asemaan.

Kehitys ei ole kuitenkaan ollut tasaista. Siinä missä eläinten näytteillä pidon ja sirkustoiminnan ehtoja on kiristetty selvästi ja lemmikkien asemassa on tapahtunut nopeaa kehitystä, tuotantoeläinten kohdalla kehitys on ollut hitaampaa. Osin tätä selittää tuotannon tehostamisen trendi, joka varsin usein on asettunut vastakkain eläinten hyvinvointia kohentavien uudistuspyrkimysten kanssa. Vaikka eläinten suojelua koskevaa lainsäädäntöä on nykyisin voimassa sekä kansal-

Lakialoite LA 4/2025 vp

lisellä että Euroopan unionin tasolla enemmän kuin koskaan aikaisemmin historiassa, silti eläimiä jalostetaan, kasvatetaan, tapetaan ja teurastetaan yhä enemmän. Lainsäädännön runsaudesta huolimatta eläimille aiheutuva kärsimys on lisääntynyt määrällisesti. Nykyinen lainsäädäntö ei ole tehokkaasti kyennyt suojaamaan eläimiä ihmisen taloudellisilta intresseiltä.

Eläinten tehotuotannolle ei ole yksiselitteistä määritelmää. Lähtökohtaisesti tehotuotannoksi mielletään kuitenkin toimintatapa, joka pyrkii maksimoimaan tuottavuuden silloinkin, kun siitä seuraa merkittäviä haittoja eläinten hyvinvoinnille. Tehotuotannolle tyypillistä on muun muassa tilojen yksikkökojojen kasvu, korkea eläinten kasvatustiheys sekä mahdollisimman suureen tehokkuuteen tähtäävät, intensiiviset tuotantomenetelmät. Tehotuotantoon liittyy korkea tuotantopanosten käyttö, eläimen nopeaan kasvuun muokattu rehu ja ruokintamenetelmät sekä tehokkaat keinollisen lisäämisen menetelmät, kuten keinosiemennys. Lisäksi eläimiä tyypillisesti jalostetaan niiden tuotanto-ominaisuuksien parantamiseksi, jolloin muut eläimen hyvinvointiin vaikuttavat ominaisuudet saattavat heikentyä, ja vieroitetaan emoistaan liian aikaisin.

Tehoeläintuotanto on mahdollistanut eläinperäisten kulutustuotteiden osuuden merkittävän kasvun. Tätä kautta sillä on kytkös moniin akuutteihin ympäristö- ja kansanterveysongelmiin.

Nykytila

Tällä hetkellä tehoeläintuotannossa ei kaikilta osin noudateta eläinten hyvinvointilain 8 §:n mukaisia eläinten pitoa koskevia säännöksiä. Eläimiä esimerkiksi pidetään aivan liian pienissä tiloissa ja suurissa ryhmissä, mikä ei mahdollista liikkumisen, levon ja sosiaalisten suhteiden laajittumista ylläpitoa. Harva tuotantoeläin pääsee myöskään ulkoilemaan, vaikka ulkoilu lisää eläinten hyvinvointia sekä fyysisesti että psyykkisesti ja mahdollistaa esimerkiksi laiduntamiskäytöksen.

Asiantuntija-arvion mukaan Suomen lypsylehmistä noin neljännes elää edelleen parsinavetassa (ProAgria 2025, ProAgrian kehitysjohtaja Jaana Kiljusen haastattelu sähköpostitse 20.2.2025). Kaikista lehmistä parsipaikkojen osuus oli 16 prosenttia vuonna 2020 (Luonnonvarakeskus 2020, Eläinsuojat ja lantavarastot. Tilastotietokanta Luonnonvarakeskuksen verkkosivuilla).¹ Parressa kytkettynä oleminen rajoittaa nautan mahdollisuuksia liikkua ja olla kanssakäymisissä toisten nautojen kanssa. Valtaosa emakoista porsii yhä liikkumisen estävissä häkeissä. Häkissä pitäminen aiheuttaa emakoille runsaasti erilaisia ongelmia, joita ovat muun muassa liikkumattomuudesta johtuvat jalkasairaudet ja tulehdukset. Porsitushäkki estää myös emon ja porsaiden luonnollisen kanssakäymisen. (Eläinten hyvinvointikeskus, Sika tuotantoeläimenä. Artikkel EHK:n verkkosivuilla, luettu 21.2.2025.)² Suomessa munituista kananmunista puolet oli vielä vuonna 2020 peräisin virikehäkkikanaloista. Häkit rajoittavat merkittävästi myös kanojen käyttäytymistarpeiden toteuttamista. (Eläinten hyvinvointikeskus 2023, Eläinten hyvinvointi Suomessa III.)³ Häkeissä pitäminen aiheuttaa kanoilla merkittävää häiriökäyttäytymistä, kuten pakonomaista edestakaisin kävelyä sekä toisten kanojen höyhenpuvun ja ihon nokkimista. Vastaavaa käyttäytymis-

1 <https://www.luke.fi/fi/tilastot/elainsuojat-ja-lantavarastot>

2 <https://www.elaintieto.fi/sika/sika-tuotantoelaimena/>

3 https://www.elaintieto.fi/wp-content/uploads/2023/12/Elainten_hyvinvointi_Suomessa_III.pdf

Lakialoite LA 4/2025 vp

tä ei esiinny villeillä kanoilla. (Appleby, Michael, Hughes, Barry & Mench, Joy 2004, Poultry behaviour and welfare. CABI Publishing, Wallingford.)

Myös turkiseläinten pitoon liittyy vakavia ongelmia. Turkiseläimet elävät koko elämänsä verkopohjaisissa häkeissä lähes tai kokonaan ilman virikkeitä. Niillä esiintyy yleisesti monia pito-oloista johtuvia fyysisiä vammoja sekä häiriökäyttäytymistä, kuten itsensä vahingoittamista ja stereotyyppistä käyttäytymistä. Turkistarhat ovat vähentyneet merkittävästi Suomessa: siinä missä 1980-luvulla turkistarhoja oli lähes 6 000, on niitä nyt arviolta 311 (Ruokavirasto 2025, eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisteri. Tieto saatu tietopyynnöllä sähköpostitse 4.3.2025).

Suomalainen broilerinkulutus on kasvanut viime vuosina merkittävästi. Keskimääräinen broilerinkulutus henkilöä kohden on lähes nelinkertaistunut sitten vuoden 1995. Valtaosa Suomessa kasvatettavista broilereista on jalostettu kasvamaan teuraskokoon 5—6 viikossa. (Suomen siipikarjaliitto 2025, Broilerit — tuotanto ja kulutus. Kirjoitus Suomen siipikarjaliiton sivuilla.)⁴ Tehotuotanto on johtanut niin massiiviseen tuotantoeläinten kasvuun, että eläinten yksilökohtainen hoito on osin mahdotonta. Siksi esimerkiksi broilerin hyvinvointia tarkastellaan parven kuolleisuusprosenttina.

Koska Suomessa ei ole jalostustoimintaa, broilerin vanhempaispolvi tuodaan untuvikkoina Suomeen Ruotsista (Suomen siipikarjaliitto 2025, Broilerit — tuotanto ja kulutus. Kirjoitus Suomen siipikarjaliiton sivuilla).⁵ Kuljetukset aiheuttavat vastakuoriutuneille linnuille lämpötiloista, liikkeestä ja käsittelystä aiheutuvaa stressiä, ja ne voivat altistaa linnut vakavalle pitkittyneelle nälälle ja janolle. Vaikka teuraseläinten kuljetusmatkat ovat Suomessa pääosin lyhyitä, voi erityisesti nautojen kuljetusmatka teuraaksi pitkittyä, kun eläimiä kerätään laajalta alueelta ja teurastamoja on harvassa. Lastaus, kuljetus ja purku ovat vakavia riskitilanteita eläimen hyvinvoinnin kannalta. Teuraskuljetuksen, kuormanpurun ja teurastamossa säilytyksen seurauksena myös menehtyy eläimiä.

Yksi merkittävimpiä kärsimystä aiheuttavia tekijöitä useille tuotantoeläimille on jälkeläisen pakoerottaminen emosta, joka käynnistetään esimerkiksi lypsykarjalla tavanomaisessa tuotannossa heti vasikan synnyttyä, sen ollessa alle vuorokauden ikäinen. Kiintymys on luontainen, eläinkunnassa laajalle levinnyt tunnetaipumus, jolla on selkeä evolutiivinen tarkoitus. Poikasen riistäminen usein heti emolta aiheuttaa puolin ja toisin suurta, todennäköisesti pitkälti vastaavaan ihmiskokemukseen rinnastettavissa olevaa ahdistusta, hätää ja psyykkistä tuskaa. Liian varhaisen vieroituksen on todettu aiheuttavan muun muassa sioissa ja naudoissa moninaisia käyttäytymishäiriöitä. (Heikkilä, Matti et al. 2006, Miten tuotanto-olosuhteet häiritsevät eläinten käyttäytymistarpeita? Suomen Eläinlääkärilehti 112(9): 416—423.)⁶ Luonnonoloissa emä vieroittaa vasikan vasta noin 6—10 kuukauden ikäisenä (Valio 2019, Vasikoiden pidempi vierihoito. Kirjoitus Valion maitotilayrittäjille suunnatuilla Maito ja me -verkkosivuilla).⁷

4 <https://siipi.net/broilerit/>

5 <https://siipi.net/broilerit/>

6 <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/118238029/>

Miten tuotanto-olosuhteet häiritsevät eläinten käyttäytymistarpeita.pdf

7 <https://www.maitojame.fi/artikkelit/vasikoiden-pidempi-vierihoito/>

Lakialoite LA 4/2025 vp

Eläimiä jalostetaan tuotannon tehostamisen tarkoituksiin. Jalostuksella parannetaan eläimen "tuotospotentiaalia", mutta se ei juurikaan vaikuta eläimen luontaisiin käyttäytymistarpeisiin. (Heikkilä, Matti et al. 2006, Miten tuotanto-olosuhteet häiritsevät eläinten käyttäytymistarpeita? Suomen Eläinlääkärilehti 112(9): 416–423.)⁸ Suomessa lehmä on jalostettu tuottamaan yli 10 000 litraa maitoa vuodessa, siinä missä 1980-luvulla yksittäinen lehmä tuotti vielä noin 4 500 litraa maitoa. Siat ja broilerit on jalostettu kasvamaan äärimmäisen nopeaa tahtia teurastuskokoisiksi. Jalostus on keskeinen syy monille merkittävää kärsimystä aiheuttaville hyvinvointiongelmille, kuten lehmien utaretulehduksille sekä broilereiden ja sikojen jalkaongelmille. Eläin, joka ei pääse liikkumaan luontaisella tavallaan on tuotannon näkökulmasta tietenkin etu, koska paikallaan pysyttelevä eläin lihoo nopeammin. (Koistinen, Mari 2023, Hyvä paha jalostus: miten eettinen ruoantuotanto on mahdollista. Vastapaino, Tampere.) Kiteytettynä eläinjalostuksessa on tällä hetkellä kyse äärimmäisen epäeettisestä toiminnasta. Jos hyvinvointiominaisuuksia painotettaisiin, voisi jalostus olla myös keino edistää eläinten hyvinvointia.

Eläimen teurastamista on säännelty lailla siten, että eläin on lopetettava mahdollisimman nopeasti ja kivuttomasti (eläinten hyvinvointilaki, 64 §). Tainnuttamiseen liittyy kuitenkin usein eläimen kokemaa kipua. Monilla eläinlajeilla, kuten sioilla ja broilereilla, yleisesti tainnutusmenetelmänä käytetty kaasumainen hiilidioksidi ei ole nopea eikä kivuton menetelmä (Steiner, Aline et al. 2019, Humanely Ending the Life of Animals: Research Priorities to Identify Alternatives to Carbon Dioxide. *Animals* (9)11).⁹ Lisäksi kananmunantuotannon sivutuotteena syntyviä kukkotiipuja tapetaan Suomessa vuosittain yli kaksi miljoonaa. Kukkotiiput olisi mahdollista tunnistaa jo munasta ja lopettaa asianmukaisesti ennen kuin ne ovat niin kehittyneitä, että tuntevuus on mahdollista. Näin on säädetty esimerkiksi Saksan ja Ranskan lainsäädännössä.

Esityksen vaikutukset

Esityksen ilmeisimmät vaikutukset liittyvät tietenkin ihmisen hoidosta riippuvaisten eläinten hyvinvoinnin lisääntymiseen Suomessa. Jatkossa tuotantoeläinten kohtelun minimiehtoja arvioitaisiin samoin perustein kuin muiden ihmisten hoidosta riippuvaisten eläinten, kuten lemmikkieläinten.

Samoin on selvää, että lailla olisi merkittävä vaikutus suomalaisen maataloustuotannon rakentamiseen. Osa eläintiloista todennäköisesti jatkaisi, mutta niissäkin liiketoimintaperiaatteita olisi uudistettava. Eläimistä luopuvilla tiloilla muutokset olisivat vielä suurempia.

Lainsäädännön edellyttämistä muutoksista maksettavat korvaukset tarkoittaisivat toisaalta merkittävää taloudellista panostusta maaseudun rakennemuutokseen. Samalla ne todennäköisesti tukisivat sellaisia tuotannon aloja, jotka voivat korvata joiltakin osin nykyistä eläintuotantoa: kasvisperäisten proteiinien tuotanto, soluviljely sekä sellainen ammatillinen eläintoiminta, joka on mahdollista eläinten tarpeita kunnioittaen. Esimerkkejä tästä voisivat olla perinnebiotooppien ylläpito, green care, matkailu, hiiliviljely, lampaanvilla ja useimmat ei-tehotuotetut eläinperäiset elintarvikkeet siinä määrin kuin niille löytyy edelleen markkinoita.

8 https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/118238029/Miten_tuotanto_olosuhteet_hairitsev_t_el_inten_k_ytt_ytymistarpeita.pdf
9 <https://www.mdpi.com/2076-2615/9/11/911>

Lakialoite LA 4/2025 vp

Lakiesityksen vaikutukset maatalouden arvonmuodostukseen, työllisyyteen ja verotuottoihin vaihtelisivat huomattavasti alue- ja kuntakohtaisesti. Muutokset olisivat suurimpia niillä alueilla, joilla tehoeläintuotantoa on paljon.

Lakimuutos nostaisi eläinperäisten tuotteiden hintaa ja kiihdyttäisi siirtymää kasvispainotteisempaan ruokavalioon. Oletus on myötäsukainen suhteessa jo pidempään käynnissä olleeseen trendiin, jossa ihmisten ruokailutottumuksissa lihan osuus on useana vuonna laskenut (Nevalainen, Elina, Niva, Mari & Vainio, Annukka 2023, A transition towards plant-based diets on its way? Consumers' substitutions of meat in their diets in Finland. Food Quality and Preference 104).¹⁰ Eläinperäisten tuotteiden käytön vähenemisellä olisi myönteisiä kansanterveydellisiä vaikutuksia (Kotimaiset kasvikset ry 2006, Tutkimustietoa kasvien vaikutuksesta terveyteen. Tutkimuskoontri Kotimaiset kasvikset ry:n verkkosivuilla).¹¹

Esitys vähentäisi tuotantoeläinten yksilömäärää huomattavasti. Tämä mahdollistaisi eläinten terveydentilan yksilölähtöisen tarkastelun eläinten hyvinvointilain hengen mukaisesti. Samalla tuotantoeläinten määrän vähentämisellä olisi merkittäviä ympäristövaikutuksia. On arvioitu, että pelkästään lihankulutuksen puolittuminen vähentäisi ruuan kokonaishiilipäästöjä 13 prosenttia. Lukuun on laskettu myös tuontielintarvikkeiden aiheuttamat päästöt Suomen ulkopuolella. Muutos lisäisi merkittävästi todennäköisyyttä kansallisten ilmastotavoitteiden saavuttamiseen, sillä ruokasysteemin arvioidaan tuottavan 25—30 prosenttia Suomen kasvihuonepäästöistä. (Huan-Niemi, Ellen et al. 2020, The impacts of dietary change in Finland: food system approach. Agricultural and Food Science 29: 372—382.)¹²

Eläintuotannolla on myös laajat vaikutukset maankäyttöön. On esitetty, että mikäli suoriin eläinperäisen tuotannon kasvihuonepäästöihin lisätään myös ravinnon tuotantoon vaadittava peltoala, eläinperäisestä ruuasta luopuminen vastaisi vaikutuksiltaan kahden kolmasosan leikkausta maailman kasvihuonepäästöihin (Sanders, Robert 2022, Global elimination of meat production could save the planet. UC Berkley News 1.2.2022).¹³ Eläinperäisestä tehomaataloudesta vapautuva peltoala helpottaisi myös monimuotoisuus- ja ilmastotavoitteiden toteuttamista.

Lisäksi Suomen oloissa eläintuotannolla on merkittävä vaikutus vesistöihin. Mikäli eläinten määrä uudistuksen myötä vähenisi, helpottaisi se suoraan vesistöjen kuormitusta. Myös turkistarhaus heikentää vesistöjen tilaa, sillä se on huomattava fosforikuormituksen lähde. (Suomen ympäristökeskus 2022, Suuri ravinnekuormitus ruokkii rehevöitymistä. Kirjoitus Ympäristö.fi-verkkosivuilla.)¹⁴ Erityisen tärkeää tämä on lämpenevän ilmaston oloissa, sillä lauhjojen talvien tiedetään kasvattavan kuormitusta (Järvenranta, Kirsi, Virkajärvi, Perttu & Lehtonen, Heikki 2023, "Vesistökuormitus — esimerkki Saaristomeren valuma-alueelta". Teoksessa Huuskonen, Arto (toim.) 2023, Suomen kotieläintuotannon tulevaisuuskuvat ja yhteiskunnalliset vaikutukset, 74—82. Luonnonvarakeskus).¹⁵

¹⁰ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0950329322002294>

¹¹ https://kasvikset.fi/images/ravitseemus/ravitseemus-artikkelit/Tutkimustietoa_kasvien_vaiikutuksesta_terveyteen.pdf

¹² <https://journal.fi/afs/article/view/95282/55390>

¹³ <https://news.berkeley.edu/2022/02/01/global-elimination-of-meat-production-could-save-the-planet/>

¹⁴ <https://www.ymparisto.fi/fi/ympariston-tila/vesi/rehevoittava-kuormitus>

Lakialoite LA 4/2025 vp

Näiden suoraan lainmuutoksesta tulevien vaikutusten lisäksi lailla olisi myös merkittäviä välillisiä vaikutuksia. Vaikka vastaavaa lainsäädäntöä ei vielä löydy muista maista, yleinen tendenssi kulkee kohti eläinten hyvinvoinnin painoarvon kasvua. Turkisalan kehityksestä tiedämme, että pidemmällä aikavälillä maakohtaiset rajoitukset ja kiellot voivat vaikuttaa asenteisiin, kuluttajamarkkinoihin ja lainsäädäntöön myös muissa maissa ja siten tässä yhteydessä parantaa koko maapallon tilaa.

Eläintalouden muutokset lisääisivät myös kansallista turvallisuutta ainakin kotimaisten zoonoosien osalta: Ruokaviraston arvion mukaan nykyinen turkistarhaus luo otolliset olosuhteet taudinaiheuttajien lisääntymiselle, leviämislle ja muuntumiselle. Sen mukaan riskejä ihmisille voivat aiheuttaa erityisesti hengitystievirukset, ulosteperäiset taudinaiheuttajat ja antibiooteille resistentit bakteerit. (Rossow, Heidi et al. 2023, Turkistarhojen zoonoosit — riskiprofiili. Ruokaviraston tutkimuksia 2.)¹⁶ Myös Terveystieteiden tutkimuskeskuksen arvion mukaan tällä hetkellä turkistarhaus muodostaa pandemiariskin vuoksi liian suuren riskin ihmisten hengelle ja terveydelle (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2024, Turkistarhauksen jatko nykytilassaan muodostaa jatkuvan pandemiariskin. Kirjoitus THL:n verkkosivuilla).¹⁷

Eläintaloudella on vaikutuksia myös kansalliseen ruokaturvan strategiaan, jonka tulisi jatkossa perustua nykyistä vahvemmin kasvipäiväkirjalle maataloudelle. Tarvittaessa Suomen proteiiniomavaraisuus voidaan saavuttaa kokonaan kasvipäiväkirjasta (Jansik, Csaba, Karikallio, Hanna, Kotilainen, Titta, Känkänen, Hannu, Pihlanto, Anne, Rokka, Susanna ja Vahvaselkä, Marjatta 2024, Kasviproteiini kasvun tiellä. Tiekartta ruoan korkeampaan kasviproteiiniomavaraisuuteen. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 68/2024. Luonnonvarakeskus, Helsinki).¹⁸

Säännöskohtaiset perustelut

Laki tehoeläintuotannon lakkauttamisesta

1 §. Lain tarkoitus. Pykälän mukaan tarkoituksena on kieltää poikkeaminen tuotantoeläinten kohdalla siitä, mitä laissa on ihmisen hoidosta riippuvaisten eläinten kohtelusta säädetty.

2 §. Tuotantoeläin. Pykälän mukaan tuotantoeläimellä tarkoitettaisiin elintarvikkeiden, villan, nahan tai turkisten tuotantoa varten taikka muussa tuotantotarkoituksessa kasvatettavaa tai pidettävää eläintä.

3 §. Ihmisen hoidossa olevien eläinten kohtelu. Pykälä sisältäisi yleisen velvoitteen, jonka mukaan ihmisen hoidossa olevalla eläimellä on oltava mahdollisuus lajityypilliseen käyttäytymiseen ja perustarpeittensa tyydyttämiseen. Kyse olisi käytännössä siitä, että eläinten hyvinvointilain eläinten pidon minimisäännöksiä tulisi noudattaa tuotantoeläinten kohdalla samoin periaat-

¹⁵ https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/553160/luke-luobio_11_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

¹⁶ https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/yhteisot/riskinarviointi/projektit/ruokaviraston_tutkimuksia_2_2023_turkistarhojen_zoonoosit--riskiprofiili.pdf

¹⁷ <https://thl.fi/-/turkistarhauksen-jatko-nykymuodossaan-muodostaa-jatkuvan-pandemiariskin>

¹⁸ <https://www.sitra.fi/app/uploads/2024/09/luke-kasviproteiini-kasvun-tiella-tiekartta-ruoan-keuhkampaan-kasviproteiiniomavaraisuuteen.pdf>

Lakialoite LA 4/2025 vp

tein kuin muiden ihmisen hoidossa olevien eläinten kohdalla. Lajikohtaisista eläinten pidon ehdoista säädettäisiin tarkemmin asetuksella.

4 §. Maahantuonnin kieltö. Pykälässä kiellettäisiin sellaisten eläinperäisten tuotteiden maahantuonti, joiden valmistuksessa ei ole noudatettu edellä mainittua yleisvelvoitetta. Kiellon estämättä yksityishenkilö saisi henkilökohtaista käyttöään varten tuoda maahan arvoltaan vähäisiä eläintuotteita. Maahantuontikiellon noudattamista valvoisi Tulli tullilain mukaisesti.

Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 34 artiklan mukaan jäsenvaltioiden väliset tuonnin määrälliset rajoitukset ja vaikutukseltaan vastaavat toimenpiteet ovat kiellettyjä. Sopimuksen 36 artiklan mukaan tämä ei kuitenkaan estä sellaisia tuontia, vientiä tai kauttakuljetusta koskevia kieltoja tai rajoituksia, jotka ovat perusteltuja esimerkiksi julkisen moraalin kannalta taikka ihmisten tai eläinten terveyden ja elämän suojelemiseksi. Kiellot tai rajoitukset eivät kuitenkaan saa olla keino mielivaltaiseen syrjintään tai jäsenvaltioiden välisen kaupan peiteltyyn rajoittamiseen. Euroopan unionin toiminnasta annetun sopimuksen 13 artikla edellyttää jäsenvaltioiden ottavan eläinten, jotka ovat tuntevia olentoja, hyvinvoinnin vaatimukset täysimääräisesti huomioon laatiessaan ja pannessaan täytäntöön unionin maatalous-, kalastus- ja liikennepolitiikkaa, sisämarkkinoita sekä politiikkaa tutkimuksen, teknologisen kehittämisen ja avaruuden aloilla. Lakialoitteessa esitetty maahantuontikieltö olisi perusteltu ennen kaikkea julkisen moraalin ja eläinten hyvinvoinnin suojelemiseksi. Koska lakialoite kohdistuisi myös ja ennen kaikkea kansalliseen tuotantoon, kyse ei myöskään olisi syrjivästä rajoituksesta tai perussopimuksissa kielletystä protektionismista. Tuontikiellon hyväksyttävyyttä vahvistaa omaa käyttöä koskeva raja.

5 §. Muutostorvaus. Pykälässä säädettäisiin muutostorvauksesta, johon eläintuottajalla olisi lain nojalla oikeus. Tuottajalla olisi oikeus täyteen korvaukseen lain aiheuttamien muutostöiden tai toiminnan lakkauttamisen osalta, kuitenkin enimmillään muutosten kohteena olevan elinkeinotoiminnan bruttovarallisuutta vastaavaan summaan saakka. Korvausten toimeenpanosta huolehtisi maa- ja metsätalousministeriö.

Esityksellä on yhteyksiä perustuslaissa turvattuihin omaisuudensuojaan ja elinkeinovapauteen. Velvollisuus pyrkiä parhaalla mahdollisella tavalla välttämään eläinten kipua, tuskaa ja kärsimystä on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä ja erittäin painava peruste rajoittaa näitä perusoikeuksia. Kyseisellä perusteella on liittynyt myös perustuslain 20 §:n mukaiseen ympäristöperusoikeuteen ja ympäristövastuusäännökseen. Omaisuus ei ole perustuslain suojaama kaikkia käyttörajoituksia vastaan, vaan omistajan oikeuksia, samoin kuin elinkeinovapautta, voidaan rajoittaa lailla, joka täyttää perusoikeutta rajoittavalta lailta vaadittavat yleiset edellytykset.

Eläinten hyvinvoinnin turvaaminen on hyväksyttävä syy omaisuudensuojaan ja elinkeinovapauteen puuttumiseksi. Eläinsuojelulainsäädäntö tuo jo nykyisellään rajoituksia omaisuudensuojaan ja elinkeinovapauteen, sillä lainsäädäntö asettaa tiettyjä kriteerejä eläinten pidolle ja lopetukselle. Omaisuudensuojaa ja elinkeinovapautta rajoittavat myös esimerkiksi Euroopan unionin asetukset, jotka kieltävät hyljetuotteiden sekä koirien ja kissojen turkisten kaupan. Lähtökohtaisesta hyväksyttävyydestä huolimatta säännökset muutostorvauksesta ovat perusteltuja niin omaisuudensuojan ja elinkeinovapauden kuin sääntelyn yleisen oikeudenmukaisuuden kannalta.

Lakialoite LA 4/2025 vp

Tarkoituksena on, että eläinten pitoon ja eläinrehun tuotantoon kohdennetut kansalliset tuet käytetään siirtymäaikana muutoksen rahoitukseen. Tämän jälkeen harkitaan, missä määrin niitä tulee edelleen kohdentaa eläintuotantoon ja minkä verran kasvituotantoon.

6 §. Viranomaistehtävät ja valvonta. Pykälässä säädettäisiin lain mukaisista viranomaistehtävistä ja valvonnasta, joissa noudatetaan eläinten hyvinvoinnista annetun lain säännöksiä. Ehdotettu laki on erityislaki, jonka lisäksi hyvinvointilaki tulee normaalisti noudatettavaksi eläintuotannossa.

7 §. Tarkemmat säännökset. Pykälän mukaan lain täytäntöönpanosta voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella.

8 §. Voimaantulo. Elinkeinovapaus ja omaisuudensuoja sekä tuottajien oikeudenmukainen kohtelu edellyttävät myös lain soveltamista koskevasta siirtymäajasta säätämistä. Ehdotetun voimaantulo- ja siirtymäsäännöksen mukaan lain edellyttämät muutokset tulisi toteuttaa viiden vuoden kuluessa lain voimaantulosta. Eläinten hyvinvoinnista annetun lain säätämisen yhteydessä perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota lakiin sisältyviin eräisiin poikkeuksellisen pitkiin siirtymäaikoihin. Perustuslakivaliokunta katsoi, että elinkeinonharjoittamiseen liittyvät näkökohdat voivat sinänsä perustella siirtymäaikoja silloin, kun laissa asetetaan merkittävästi nykyisiä ankarampia velvoitteita eläinten kohtelulle. Valiokunnan mielestä ehdotetun kaltaisia hyvin pitkiä siirtymäaikoja, jotka osittain siirtävät lain täysimääräisen soveltamisen jopa lähes 12 vuoden päähän lain varsinaisesta voimaantulosta, ei kuitenkaan voitu pitää lain tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta aivan asianmukaisina. Perustuslakivaliokunnan mielestä lainsäädännön tavoitteiden toteutumiseen tulee yleisesti ottaen pyrkiä joutuisasti (PeVL 106/2022 vp, s. 7). Edellä mainittu huomioiden aloitteessa esitettyä viiden vuoden siirtymäaikaa on pidettävä kohtuullisena.

Laki eläinten hyvinvoinnista annetun lain muuttamisesta

4 §. Suhde muuhun lainsäädäntöön. Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jonka mukaan tuotantoeläinten kohtelun osalta noudatetaan lisäksi tehoeläintuotannon lakkauttamisesta annettua lakia.

15 §. Eläimille tehtävät toimenpiteet. Pykälän mukaan leikkaus tai muu kipua tai kärsimystä aiheuttava toimenpide saadaan tehdä eläimelle vain, jos se on eläimen hyvinvoinnin kannalta perusteltua. Pykälän 2 momentti sisältää listauksen toimista, jotka ovat kuitenkin sallittuja. Kyseistä listaa karsittaisiin nykyisestä.

Nykyisessä momentissa sallituista toimenpiteistä eläimen merkitseminen lyhytaikaista ja vähäistä kipua aiheuttavalla menetelmällä tai naudan ja vuohen sarvenaiheen tuhoaminen ja sarvien poistaminen ei olisi jatkossa enää sallittua.

Eläimen kastratio olisi sallittua pois lukien sikojen kirurginen kastratio. Nykyisen momentin mukaan eläimen kastratio on sallittu. Sikojen kirurginen kastratio on kuitenkin voimassa olevan lain 126 §:n nojalla kielletty 1.1.2035 alkaen. Muutoksella siis aikaistettaisiin kyseisen kielon voimaantuloa.

Lakialoite LA 4/2025 vp

Leikkaus ja muu kipua tai kärsimystä aiheuttava toimenpide olisi jatkossa sallittu vain sen ollessa tarpeen ihmisten tai muiden eläinten terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi tai muun eläinten pitoon liittyvän välttämättömän syyn takia, mutta ei enää eläinten käsiteltävyyden parantamiseksi tai eläimen jalostusarvon määrittämiseksi.

Eläinten keinolliseen lisäämiseen liittyvien toimenpiteiden tekeminen olisi jatkossa sallittu vain silloin, kun se on tarpeen eläinten terveyden tai eläinlajin suojelun takia.

21 §. Ruokinta ja juotto. Pykälässä säädetään velvollisuudesta taata veden jatkuvan saanti. Tätä velvollisuutta koskevien poikkeuksien luettelosta poistettaisiin nykyinen 6 kohta, jonka mukaan jatkuvasti saatavilla olevaa vettä ei edellytettäisi sellaisissa eläinten pysyvissä pitopaikoissa, joissa sulan veden jatkuva saatavilla pito on kohtuuttoman vaikea järjestää eläinten pitomuodosta ja sääolosuhteista johtuvista syistä. Kohdan kumoamisen vuoksi 5 kohtaan tehtäisiin tekninen muutos, jolla kohtaa seuraava pilkku muutettaisiin pisteeksi.

22 §. Eläinten hyvinvoinnin ja pitopaikan tarkastaminen. Pykälässä säädetään velvollisuudesta eläimen hyvinvoinnin ja pitopaikan tarkastamiseen vähintään kerran päivässä. Poikkeuksista päivittäiseen tarkastusvelvollisuuteen säädetään luettelossa, josta poistettaisiin nykyinen 3 kohta, jonka mukaan päivittäinen tarkastusvelvollisuus ei koske viljelykaloja, joiden päivittäinen tarkastaminen on mahdotonta vaikeiden sääolojen, jääpeitteen tai käytettävän kasvatustieteen menetelmän vuoksi. Kohdan kumoamisen vuoksi 2 kohtaan on tehtävä tekninen muutos, jolla kohtaa seuraava puolipiste muutetaan pisteeksi.

28 §. Luonnonvaraisen eläimen elätettäväksi ottaminen. Pykälässä kielletään luonnonvaraisen selkärangaisen eläimen ottaminen elätettäväksi sekä säädetään poikkeuksista tähän kieltoon. Sallittujen poikkeuksien luettelosta poistettaisiin nykyisin kohdassa 2 mainittu eläimen pyydystäminen ja hallussapito kalanviljelytarkoituksiin.

59 §. Broilerikasvattamot. Pykälä sisältää broilerikasvattamoita koskevia erityissäännöksiä. Pykälän 3 momentissa säädetään velvollisuudesta laatia broilerikasvattamon tuotantojärjestelmästä kirjallinen kuvaus, jota on pidettävä ajan tasalla. Velvollisuus koskee broilereiden omistajia tai pitäjiä nykyisin silloin, kun broilereiden kasvatustiheys on yli 33 elopainokiloa neliometriä kohti. Kasvatustiheyttä koskeva raja poistettaisiin, ja velvollisuus koskisi jatkossa kaikkia broilereiden omistajia tai pitäjiä.

Pykälän 4 momentissa säädetään nykyisin edellytyksistä kasvatustiheyden nostamiselle yli 39 elopainokilon neliometriä kohti. Momentti korvattaisiin säännöksellä, jonka mukaan broilereiden kasvatustiheys saa olla enintään 11 elopainokiloa neliometriä kohti. Rajoitus vastaa esimerkiksi Euroopan elintarviketurvallisuusviraston suosittelemaa kasvatustiheyttä (Nielsen, Søren Saxmose et al. 2023, Welfare of broilers on farm. EFSA Journal 21(2).)¹⁹

65 §. Eläinten teurastus. Eläinten teurastusta koskevasta 65 §:stä kumottaisiin niin sanotut rituaaliteurastukset salliva 2 momentti. Voimassa olevan säännöksen mukaan pykälän pääsäännöstä poiketen sellainen uskonnollinen teurastustapa on sallittu, jossa verenlasku aloitetaan saman-

¹⁹ <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2903/j.efsa.2023.7788>

Lakialoite LA 4/2025 vp

aikaisesti eläimen tainnuttamisen kanssa tai jossa siipikarjaan kuuluva eläin teurastetaan katkaisemalla kaula nopeasti terävällä aseella.

109 §. Eläinsuojelurikkomus. Eläinsuojelurikkomusta koskevan pykälän 1 momentin 12 kohdasta poistettaisiin viittaus kumottavaan 65 §:n 2 momenttiin.

126 §. Tuotantoeläimenä pidettävän sian kastraatiota koskeva siirtymäsäännös. Pykälä kumotaisiin. Voimassa olevan pykälän mukaan sikojen kirurginen kastratio olisi kielletty 1.1.2035 alkaen. Lain 15 §:ää koskevalla muutoksella kiellosta aikaistettaisiin tulemaan voimaan muutoslain voimaan tullessa.

Laki eläinten hyvinvoinnista annetun lain 121 ja 122 §:n kumoamisesta

121 §. Naudan pitopaikkaa koskevat poikkeus- ja siirtymäsäännökset. Eläinten hyvinvoinnista annettuun lakiin lakia säädettäessä jätetyt navettoja koskevat poikkeus- ja siirtymäsäännökset kumottaisiin 1.1.2030 alkaen. Kumoamisen myötä navetoihin, hyvinvointilain voimaan tullessa käytössä olleet navetat mukaan lukien, sovellettaisiin täysimääräisesti paikalleen kytkemistä ja liikkumisen rajoittamista koskevia lain 37 §:n 2 momentin kieltoja.

Kumottavassa pykälässä säädetään lain soveltamista koskevista poikkeuksista sellaisten navettojen osalta, jotka ovat olleet toiminnassa eläinten hyvinvoinnista annetun lain voimaan tullessa. Pykälään sisältyy myös paikalleen kytkemisen kiellosta koskeva siirtymäsäännös muiden nautojen kuin maidontuotantoa varten pidettävien lehmien ja hiehojen osalta.

122 §. Sian pitopaikkaa koskevat poikkeus- ja siirtymäsäännökset. Eläinten hyvinvoinnista annettuun lakiin lakia säädettäessä jätetyt sikaloita koskevat poikkeus- ja siirtymäsäännökset kumottaisiin 1.1.2030 alkaen. Kumoamisen myötä sikaloihin, hyvinvointilain voimaan tullessa käytössä olleet sikalat mukaan lukien, sovellettaisiin täysimääräisesti paikalleen kytkemistä ja liikkumisen rajoittamista koskevia lain 37 §:n 2 momentin kieltoja.

Kumottavassa pykälässä sallitaan eräät emakkoja ja ensikkoja koskevat poikkeukset eläimen kääntymisen estävien rakenteiden kiellosta sekä rajoitetaan lain soveltamista sellaisiin sikaloihin, jotka ovat olleet toiminnassa eläinten hyvinvoinnista annetun lain voimaan tullessa. Esimerkiksi Euroopan elintarviketurvallisuusvirasto on suositellut porsituskarsinoihin siirtymistä (Nielsen, Søren Saxmose et al. 2022, Welfare of pigs on farm. EFSA Journal 20(8)).²⁰ Pykälässä säädetään myös emakoiden ja ensikoiden tiineyttyshäkillä pitoa koskevasta nykyisellään vuoteen 2035 ulottuvasta siirtymäajasta.

²⁰ <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2903/j.efsa.2022.7421>

Lakialoite LA 4/2025 vp

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että eduskunta hyväksyy seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

tehoeläintuotannon lakkauttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain tarkoitus

Tämän lain tarkoituksena on kieltää poikkeaminen tuotantoeläinten kohdalla siitä, mitä laissa on ihmisen hoidosta riippuvaisten eläinten kohtelusta säädetty.

2 §

Tuotantoeläin

Tässä laissa tarkoitetaan *tuotantoeläimellä* elintarvikkeiden, villan, nahan tai turkisten tuotantoa varten taikka muussa tuotantotarkoituksessa kasvatettavaa tai pidettävää eläintä, ei kuitenkaan luonnonvaraista eläintä, kilpailuissa, näyttelyissä taikka kulttuuri- tai urheilutapahtumissa tai vastaavissa toiminnoissa käytettävää eläintä eikä tieteellisiin tai opetustarkoituksiin käytettävää eläintä.

3 §

Ihmisen hoidossa olevien eläinten kohtelu

Ihmisen hoidossa olevalla eläimellä on oltava mahdollisuus lajityypilliseen käyttäytymiseen ja perustarpeittensa tyydyttämiseen. Eläinten pidossa on noudatettava, mitä asiasta laissa eläinten hyvinvoinnista (693/2023) säädetään.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin kunkin eläinlajin kohtelun ehdoista.

Lakialoite LA 4/2025 vp

4 §

Maahantuonnin kieltö

Eläinperäisiä tuotteita, joiden valmistuksessa ei ole noudatettu 3 §:ssä säädettyjä vähimmäisehtoja, ei saa tuoda maahan. Maahantuontikieltö koskee myös tällaisten tuotteiden hankkimista ja vastaanottamista postitse tai muulla vastaavalla tavalla Suomen ulkopuolelta.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, yksityishenkilö saa henkilökohtaista käyttöön varten tuoda maahan arvoltaan vähäisiä eläintuotteita.

Tulli valvoo maahantuontikiellon noudattamista siten kuin tullilaissa (304/2016) säädetään.

5 §

Muutokorvaus

Eläintuottajalla on oikeus täyteen korvaukseen tämän lain aiheuttamien muutostöiden tai toiminnan lakkauttamisen osalta, kuitenkin enimmillään elinkeinotoiminnan bruttovarallisuutta vastaavaan summaan saakka.

Korvausten toimeenpanosta huolehtii maa- ja metsätalousministeriö.

6 §

Viranomaistehtävät ja valvonta

Tämän lain ja sen nojalla annettujen säädösten mukaisissa viranomaistehtävissä ja säännösten noudattamisen valvonnassa noudatetaan, mitä eläinten hyvinvoinnista annetun lain 10 ja 11 luvussa säädetään.

7 §

Tarkemmat säännökset

Tarkempia säännöksiä tämän lain täytäntöönpanosta voidaan antaa valtioneuvoston asetuksella.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain edellyttämät muutokset tulee toteuttaa viiden vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta.

2.

Laki

eläinten hyvinvoinnista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan eläinten hyvinvoinnista annetun lain (693/2023) 21 §:n 2 momentin 6 kohta, 22 §:n 1 momentin 3 kohta, 65 §:n 2 momentti ja 126 §,
muutetaan 15 §:n 2 momentti, 21 §:n 2 momentin 5 kohta, 22 §:n 1 momentin 2 kohta, 28 §:n 2 momentin 2 kohta, 59 §:n 3 ja 4 momentti ja 109 §:n 1 momentin 12 kohta sekä
lisätään 4 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

4 §

Suhde muuhun lainsäädäntöön

Tuotantoeläinten kohtelun osalta noudatetaan lisäksi, mitä siitä tehoeläintuotannon lakkauttamisesta annetussa laissa (/) säädetään.

15 §

Eläimille tehtävät toimenpiteet

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, sallittua on kuitenkin:
1) muussa lainsäädännössä edellytettävien veri- ja kudospäytöiden ottaminen eläimestä;
2) eläimen kastratio ja sterilisaatio tuotantoeläimenä pidettävän sian kirurgista kastratiota lukuun ottamatta;
3) sellainen leikkaus ja muu kipua tai kärsimystä aiheuttava toimenpide, joka on tarpeen ihmisten tai muiden eläinten terveyden tai turvallisuuden varmistamiseksi tai muun vastaavan eläinten pitoon liittyvän välttämättömän syyn takia; sekä
4) eläinten keinolliseen lisäämiseen ja lisääntymisterveyteen liittyvien toimenpiteiden tekeminen, joka on tarpeen eläinten terveyden tai eläinlajin suojelun takia.

Lakialoite LA 4/2025 vp

21 §

Ruokinta ja juotto

Nisäkkäiden ja lintujen pysyvässä pitopaikassa on oltava jatkuvasti vettä eläimen saatavilla. Jatkuvasti saatavilla olevaa vettä ei kuitenkaan edellytetä:

5) silloin, kun poikkeuksellisen vaikeat sääolosuhteet estävät sulan veden jatkuvan saatavilla pidon.

22 §

Eläinten hyvinvoinnin ja pitopaikan tarkastaminen

Jos hoidossa oleva eläin on ihmisen välittömässä valvonnassa tai tavoitettavissa, eläimen hyvinvointi ja pitopaikka laitteineen on tarkastettava vähintään kerran päivässä ja tarvittaessa useamminkin. Riittävää tarkastustiheyttä arvioitaessa on otettava huomioon eläintenpitomuoto, eläinlaji, eläimen fysiologinen tila sekä olosuhteet eläinten pitopaikassa ja elinympäristössä. Päivittäinen tarkastusvelvollisuus ei kuitenkaan koske:

2) vaikeasti tavoitettavilla laitumilla kesäaikaan pidettäviä eläimiä.

28 §

Luonnonvaraisen eläimen elätettäväksi ottaminen

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kielto ei koske eläimen pyytämistä ja hallussapitoa, jos siihen on luonnonsuojelulain (1096/1996) 48 tai 49 §:ssä, metsästyslain 40 tai 41 §:ssä taikka kalastuslain (379/2015) 47 §:ssä tarkoitettu lupa. Jollei muussa laissa toisin säädetä, kiellosta voidaan lisäksi poiketa, jos kyseessä on eläimen pyydystäminen ja hallussapito:

2) istutus- tai koulutustarkoituksiin taikka muihin vastaaviin kalastuslaissa tarkoitettuihin kalataloudellisiin tarkoituksiin;

59 §

Broilerikasvattamot

Broilereiden omistajan tai pitäjän on laadittava broilerikasvattamon tuotantojärjestelmästä kirjallinen kuvaus, johon on sisällytettävä tekniset tiedot rakennuksista ja niiden laitteista. Kuvaus on pidettävä ajan tasalla. Kasvattamossa käytettävästä kasvatustiheydestä tai siihen tehtävästä

Lakialoite LA 4/2025 vp

muutoksesta ja tuotantojärjestelmää koskevista keskeisistä tiedoista on ilmoitettava aluehallintovirastolle viimeistään 15 päivää ennen ensimmäisen parven sijoittamista rakennukseen. Tuotantojärjestelmään tehdyistä muutoksista, jotka voivat vaikuttaa broilereiden hyvinvointiin, on ilmoitettava viipymättä aluehallintovirastolle.

Broilereiden kasvatustiheys saa olla enintään 11 elopainokiloa neliometriä kohti.

109 §

Eläinsuojelurikkomus

Joka tahallaan tai huolimattomuudesta:

12) laiminlyö eläintä teurastettaessa 65 §:n 1 momentin säännökset eläimen tainnuttamisesta tai lopettamisesta ennen verenlaskun aloittamista tai rikkoo kieltoa ryhtyä eläimen suhteen muihin toimenpiteisiin ennen kuin se on kuollut,

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

3.

Laki

eläinten hyvinvoinnista annetun lain 121 ja 122 §:n kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Tällä lailla kumotaan eläinten hyvinvoinnista annetun lain (693/2023) 121 ja 122 §.

2 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2030.

Lakialoite LA 4/2025 vp

Helsingissä 13.3.2025

Anna Kontula vas
Mai Kivelä vas